

ЗАМАН

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: zamankbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПРАВИТЕЛЬСТВО

Социал жумушла ал жанында къаладыла

Бу кюнде республиканы премьер-министри Мусукланы Алийни башчылыгы бла КъМР-ни Правительствоосуну кезиулю жыйылыуу болганды. Анда отуз чакълы вопросха къаралганды, аланы асламысы экономика эм социальный айнытуу бла байламды. Аны ишине КъМР-ни Башчысыны Администрациясыны таматасы Мухамед Кодзов, Правительствоу председатели биринчи орунбасары Муаед Дадов эм бир-силе къатышхандыла.

Финансла министр Заур Лихов жарым жылны ичинде республикалы бюджетни юсюнден отчет этгенди. Ол билдиргенге кере, аны файдасы 13 миллиард 55, 3 миллион сомгъа жетгенди (планда тохташдырылгандан 48, 1%). Озгъан жылны бу кезиулю бла

тенглешдиргенде уа ол 113, 6 процентни тутады.

Саулай алып айтханда, налогладан тышген айда – 42, 9, аладан тышындагы – 2,5, алайынлай берилген ахча – 54 процентдиле. Жасакъладан тышген эм аладан тышында айдала 1 миллиард 148, 8

миллион сомгъа кёбейгендиде, ёсюню проценти 124-ге жетип, 5 миллиард 925, 9 миллион сом болганды. Жыллык планны ёлчери уа 15 миллиард 339, 5 миллион сомду. Налогладан тышген айдала былайдыла: акцизден – 48, 5 процент (2 млрд. 715, 6 млн. сом), НДС – 23, 8 процент (1 млрд. 332, 1 млн. сом).

Республикалы бюджетни къоранчы уа 14 миллиард 748, 4 миллион сом (жыллык планда тохташдырылганды 48 проценти). Аладан 10 миллиард 272, 9 миллион сом социальный магъаналы

ишлеге къоратылганды. Иш хакъны тёлуге 2 миллиард 263, 7 миллион сом бёлунгенди; социальный тёлуге уа 1 миллиард 860, 7 миллион сомдула; коммунал жумушлагъа – 129,7 миллион сом жоюлганды. Республикалы бюджет 1 миллиард 693 миллион сом дефицит бла толтурулганын да билдиргенди министр.

Жыйылыуда 2016-2018 жыллада КъМР-ни Саулык сакълау, Урунуу эм социальный къоруулау, Билим беруу, илму эм жаш тёлуну ишлери жаны бла, Культура министрстволарыны РФ-ни Президентини социальный магъаналы указларын жаша-

уда бардырыр ючюн бюджет ассигнованияланы хайырлануу жорукълары тохташдырылгандыла. Къолайсыз ююрлеге, къарар адамлары болмай жашагъанлагъа къыралны жанындан болушлукъ этиуну юсюнден да барганды сёз жыйылыуда.

Алай бла аны бир кере этиллик къырал социальный болушлукъну жашау этерге жетерик эм аз ёлчмени ючге керелеген ёлчемде тохташдырырга белгиленгенди. Бир адамгъа жашау этерге боллукъ ахчаны ёлчмени да белгиленгенди – 11 минг 266 сом.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Олимпиаданы дневниги

Алтынчы кюнде – төрт майдал

Алтынчы олимпиадалы кюн Россейни жыймыдыкъ командасына 4 майдал келтиргенди- фехтованияда бла спорт гимнастикада бирер эмда жюзюуде да –экиси. Энди ол къалай болганын хапарлайыкъ.

Гимнастка Алия Мустафиндан умутубуз уллу эди, алай ол бу жол кючлю америкалы къызлагъа оздургъан-

ды. Алгъа брусъялада анга жетген болмагъанды. Мында ол 15,666 балл алгъанды. Кесин тюртюп секириуде

Юлия Ефимова.

Алия Мустафина.

да аман тойюл эди (15,200 балл), алай вольный упражнениялада бла бревнода, къалай эсе да, болалмагъанды (13,933 и 13,866). Алай бла, битеу да 58,665 балл алып, Алия ючюнчю болганды эмда анга доммакъ майдал жетгенди.

Седа Тутхалян да бир иги эсепле кёргюзтюп келе эди, алай бревнода, битеу упражненияланы да жыгълмай толтуруп, андан секирген заманда уа аууп къалганды. Андан сора уа тюзелалмады.

Вольный упражнениялада да жыгълды. Алай бла 22 жерге туракълап кетди.

Юлия Ефимовагъа Риода Оюнла кюмюш бетли болгандыла. Ол 200 метрни брасс амал бла 2:21,97 эсеп бла жюзюп, эмда японлу спортчугъа жаланда 1,67 секундну къытдырып, экинчи жерге чыкъганды. Доммакъ майдал а къытайлы Ши Цзиньлиннге жетгенди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Банк

Ипотекалы кредит – былтырдан юч кереге кёп

Быыл озгъан алты айгъа Россельхозбанк жашау журтла алырга сыйгенлеге 30,7 миллиард сомгъа 20 минг кредит бергенди. Ол былтыр бу заман бла тенглешдиргенде, 3,3 кереге кёпю. Бусагъатда саулай да берилген ипотекалы кредитни ёлчмени 126,6 миллиард сом болады. Жыл башланганлы бери ол 17 проценте кёбейгенди.

Кредитте сурам уллу болганы аны кёп тюрлю жумушлагъа хайырланаргъа жарагъанды. Сёз ючюн, хазыр фатар, юй, жер алырга эмда къурулуш бардырырга боллукъду. Ол жылгъа 12,9 процент бла бериледи.

Бирсиле бла тенглешдиргенде, Россельхозбанк кредит берген бла ючюнчю жерни алады. Ипотеканы чеклеринде, къыралда болушуп, жылгъа 7,5 процентге алырга энчи амалла да бардыла.

Социал жумушла ал жанында кыаладыла

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Андан сора да, инвалидлени реабилитациялау техникалы амаллары бла жалчатыууу проекты алынганды. Сагъынылган мадарланы федеральный тизмеге кирмеген тизмеси да кыабил кёрюлгенди. КъМР-ни Правительствосу 2012 жылны декабрь айындан «Об утверждении Программы поэтапного совершенствования системы оплаты труда в государственных учреждениях КБР на 2012-2018 годы» постановлениысына тюрлениуле кийирилгенди. Ала организациалада, энчи предпринимательде ишленгени айлык хакъларыны кёрюмдую статистику билдириулеге сингдирилгенлери себепли статистику эсепни тапландыруу бла этилгенди.

2016 жылда КъМР-де кеп фатарлы юйлеге ремонт этиуно жашауда бардырууу планы да башарак болганды. Сёз ючюн, Май шахарда ремонтну алгъадан белгиленген эки юйге угъай, башаларына этерикдиле. Нек дегенде биринчиледе анга деп жыйылган ырысы азлык этеди. «КъМР-де билим берууно айнтыу» программаны че-

клеринде элде битеулю билим берген окуу учреждениалада физкультура эм спорт бла кюреширча онглары кырау бла байламлы республиканы бюджетинден муниципалитетлени жер-жерли бюджетлерине субсидияланы кюшюну юсюнден проект кыабил кёрюлгенди. Федеральный бюджетте 2016 жылда ол жумушлагъа деп 23

миллион 513 минг сом кёрюютюлгенди, республикалыдан а – 2 миллион сом. Огарыда сагъынылган программаны жашауда бардыруу муратда «Кюн шахар» Сабий чыгъармачылык академияда регионну сабий технопаркни кыуаргъа да белгиленгенди.

МОКЪАЛАНЫ
Зукура.

Дата

КъМР-ни кырулуш эмда жашау журтла-коммунальный мюлк министри Анзор ТУТУКОВ:

Кырулуш бёлюм жылдан-жылгъа кюч ала барады, биз да аны онгларын адамлагъа таплыкъгъа хайырланьгъа кюрешибиз

-Кытыпкыны заманында бёлюм не халдады?
-Республикада 17 мингден аслам адам кырулушда урунады. Ала аны саны уа жылдан-жылгъа ёсе барады. Аны бла бирге уа тамамланган кырулуш-монтаж ишлени ёлчечине да дайым кюшулады, былтыр ол 12 миллиард сом чакълы болганды.

Быйыл а битеу жери 130 минг квадрат метрни тутхан жашау журтла хайырланьгъа берилгенди, ол санда 10 минг квадрат метр чакълы бирни тутхан юч кеп фатарлы юй да. Кишпекде бла Майский шахарда эки сабий садны кырулушу бошалганды, Пролетарское элде жангы амбулатория ишленгенди, Псынабо эмда Куркужин элде Маданият юйле, «Кристалл» жаш тёлю спорт комплекс жангыртылгандыла.

-Юсюбюздеги жылда уа артыкда магъаналы кыайсы кырулушланы тамамларгъа белгилениди?

-Нальчикде 130 ундургуу боллукъ Перинатал ара ахырына жетдирилликди. Ол Кыбарты-Малкъарда шёндюгу технологиялагъа кёре ишленген биринчи объект боллукъду эмда диагностика, багъыу жаны бла да уллу онгла берликди. Дагъыда Огары Жемталада орта школну, Хабах, Морзох, Зольское элде фельдшер-акusher пунктлары, Прималкинское бла Нарткъалада физкультура-саулукуню кючлендириучю комплекслени кырулушлары, Бызынгъа школну жангыртыву бошала турадыла. Бахсан шахарда уа сууу тазалаучу сооруженила хайырланьгъа берилликдиле.

-Жашау журтла бла хал а кыалады?

-Мында ишлени асламысын энчи иеле тамамлайдыла. Кеп фатарлы юйлени кырулушлары адамланы ахча ююшлери кюшулуп алай бардырыладыла неда сатыу-алууно юсюнден келишимлеге кёре. Кырал эмда муниципал программалагъа кёре уа юйле оюлган журтладан кёчюрюлюккеле ишленди. Кыралны болушлугуу бла уа Улуу Ата журт урушу ветеранлары, жоюлган ветеранланы юй бийчелери ишлетдиле неда сатып аладыла.

Быйыл ала жашау журтла бла толусунлай жалчытылгандыла. Жаш юйорле, «чернобыльчиле», Кыыйыр Северден кёчюп келгенле, инвалидле, аскер кызауатланы ветеранлары да ма ол категориягъа кюшуладыла. Ана капитал кюллу болган юйорлеге уа ипотека кредит алган заманларын да эмда алагъа ай сайын Центробанкны рефинансирование ставкасыны 50 процентни тёлерегё тыше эсе, бюджетден болушлукъ берилди.

Жер-жерли администрацияда эсепте турганланы жашар жерле бла жалчытыргъа уа алыкъа кюлдан келмейди. Алагъа деп социальный жашау журтланы фондун кыуаргъа мурат этиледи.

-Республиканы ара шахарында кырулуш ишле бардырууно концепциясы уа жарашдырылып бошалганымыды?

-25 июльда Нальчик шахарны администрациясында шахарда кырулуш ишле бардыруу жаны бла советни уллу жыйылыуу болганды. Анда Ростовну илму-излем эмда проект институтуну специалистлери шахарны 2040 жылгъа дери айнтыууу жангы генеральный планы бла шагъарей эттенди. Проектни жарашдыргъанла Нальчикни кесине эмда аны энчи магъананы тутхан кесеклерине

багъа бергенди, транспортну, инженер инфраструктураны тохташдырууу, шахарда кырулуш ишле бардырууу, билим беруу, саулуку сакълау, маданият, спорт, туризм эмда рекреация объектлени орнатыууу планларын да кёрюзтгенди.

Генеральный план ара шахарда жашау этерге не кыдар тап онгла кыуар, айнтыуу кыйматлы амалларны табар мурат бла жарашдырылганды. Айнтыуу концепциясыны проектинде экологияны сакълаула энци магъана бериледи. Жашау журтланы кёбюрек ишлер ючюн, алагъа жер хазырау да магъаналы борчладан бириди. Мында адамлагъа ырахатлы онгла кыуаруу, бизнес, предпринимательлик аралагъа жер бёлюню, курортну айнтыууу, спорт-жаш тёлю лагерьле ачыуу да эсге алыргъа тийишлиди.

-Тынгылы ремонтну юсюнден халпарла да тохтамайдыла. Аны ючюн ахча тёлёуде уллайгъа лагъа болушлукъ этиликмиди?

-Росей Федерацияны Жашау журтла кодексини 169-чу статьясыны 2.1 кесегини излемлерин толтуруу ючюн «КъМР-де бир-бир гражданагъа кырал социал болушлукъ берууно юсюнден» 2004 жылда 29 декабрьде чыгъарылган 57-ФЗ номерли республикалы законнга 2016 жылда 20 июньда тюзетиуле кийирилгенди эмда КъМР-ни Правительствосу 2016 жылда 3 августда чыгъарылган 142-ПП номерли бегими бла кеп фатарлы юйге тынгылы ремонт этиуге ай сайын ахча тёлёуге этилген кыоранчланы бир кесегин кыайтарыуу жоруугу кыабил кёрюлгенди.

Ол документлеге тийишлиликде кеслери алларына жашаган, ишлемеген неда ишизледен кыуарылган юйорде жашаган уллайгъан адамлагъа возсланы ёлчелери былай тохташдырыладыла: 70-жыллыклагъа 50 процент, 80-жыллыклагъа -100 процент.

-Профессионал байрамны аллында коллегаларыгъызгъа не айтыргъа сносиз?

-Хурметли кырулушчула! Сизни профессионал байрамыгъыз бла жоюрегимден кызыу алгъылайма! Ишигиз бир да болмаганча кыйынды, алай аны бла бирге уа кыуанчлыды. Нек дегенде сизни кюлларыгъыз адамлагъа тап жашау болула кыурайдыла.

Сиз снюеген мекамла тутучула, ышангылы болсунла, жашауугуу а насыпдан, кыуанчдан толсун! Усталыгыгъыз бла жууапплыгыгъыз, ишге таппынуугуз республикабызгъа жылдан-жылгъа ариудан-ариу бола барыргъа себеплик этгенлей турсунла!

Алтынчы кюнде - төрт майдал

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Эр кишилени араларында уа аркъасында жоююуден 19-жыллык Евгений Рылов доммакъ майдалгъа тийишли болганды. Ол биринчи жерге чыкыган америкалыдан 0,35 секундха арта кыалганды. Алай бек жарсытханы уа - аны кюмюш алыргъа азчык кыалганы эди. Не медет, ол Австралиядан Митчелл Паркинни озалмагъанды.

Волейболдан эр киши командабыз, Кубаны хорлап, Аргентинагъа уа кытдыргындан сора төртюнчю жерге чыкыганды. Ол а анга плей-оффда ойнаргъа эркинлик береди. Египет да Россей бла тубешиуге бир кере хорлап эмда бир кере да кытдырып алай келгенди.

Болсада Владимир Алехону командасын онгларгъа уа африкалыланы кыарулары жетмегенди. Лондонда Олимпиаданы чемпионларды 3:0 эсеп бла хорлап, ючюнчю жерге чыкыгандыла.

Румынияны биринчи майдалы алтын болганды. Аны анга фехтованиядан тишируулары жыйымдык командасын келтиргенди. Анда Мария Попеску, Симона Поп, Симона Герман, Лоредана Дину жарым финалда россейлилени арта атхандыла, финалда уа Кытайны командасындан да кючлю болгандыла. Алай бла Россей, Эстонияны командасын хорлап, «доммакъ» алганды.

Россейли ватерполисткала уа Олимпиада оюналары ие-

лерин ууатып чыкыгандыла -14:7. Бразилияны жыйымдык командасыны даражасы жерлешлерини аллында бек энишге тышгенди. Хорламгъа Екатерина Прокофьева бла Евгения Иванова артыкда уллу кыйын салгандыла, ючюшер гол уруп.

Каменск-Уральскден Дарья Устинова, сууда жоююуден квалификациялы марданы толтуруу, жарым финалда 200 метрни аркъасында 2 минут 8,84 секундха жоюгенди. Алай бла, Олимпиадада бек жаш спортчу жарым финалда жетинчи жерге чыкыганды. Ол а анга эришулени ахыр кесегине кыатышыргъа эркинлик береди.

Кыайыкылада экишер болуп жоююуден Кузнецов бла Парини финалда алтынчы жерге чыкыгандыла. Ала иги заман кёрюзтгенди -106,7 секунд. Алай юч кючлююу санына тышер ючюн ол азлык этгенди. Алтын майдал Словакиядан кыарындашлагъа жетгенди, кюмюш -британлылада, доммакъ -французлуладады.

Тюне не женгил атлетлени Олимпиадада турнирлерине кыатышырыкъ Дарья Клишина самолёт бла Рио-де-Жанейрун халкъла аралы аэропортуна келип тышгенди. Ол спортну бу тюрлюсюнде мында Россейни жангыз келечисиди. Тишируулары араларында узунгга секириуден 17 августда бардырылукъ финалда кыатышырыкъды.

ТЕКУЛАНЫ Хауа.

Майдалланы эсеплери

Кыралла	алтын	кюмюш	доммакъ	битеу да
1 🇺🇸 США	16	12	10	38
2 🇨🇳 Китай	11	8	11	30
3 🇯🇵 Япония	7	2	13	22
4 🇦🇺 Австралия	5	4	6	15
5 🇰🇷 Корея	5	2	4	11
6 🇧🇪 Венгрия	5	1	1	7
7 🇷🇺 Россия	4	8	7	19
8 🇧🇪 Великобритания	4	6	6	16
9 🇩🇪 Германия	4	3	1	8
10 🇮🇹 Италия	3	6	3	12

Тышында жашаган ата журт-луларыбыз бизде он кюн турлукдула. Алагга деп жарык-ландыруу эмда маданият ишлени программасы да жарашдырыл-ганды.

Озган орта кюн ингирикликде уа кызаакстанчылагга «Горный родник» санаторийде жай лагерь ачылганды. Анга жораланып кыуанчылы ингири да болганды. Анда сөлеше, КъМР-ни Гражд-дан обществону институтлары бла байламлыккыла кыурау эмда миллетлени ишлери жаны бла управлениасыны башчысы Ан-зор Курашинов ариу жерибизге, ата-бабаларыгъызыны туугъан жерине хош келигиз, деп алгъыш-лаганды.

Биз сизни келгенигизге бек кыуанганбыз, мында тур-ган кюнлеригизни хар бири да сейирлик да, заууклу да болурча, эсигизде кыалырча этер ючюн, кыолубуздан келгенни аярык тыйюлбюз. Мында ана тилигизге да юйренирикисиз, малкъар халкыны культуурасы, тёрелери, адетлери бла да шагъырейлени-рикисиз, республиканы, Нальчикни да айбат жерлерин да кёрлюк-сюз. Алайды да, бери дагъы-да кыайтыргга сюеригизге ийнанама, -дегенди ведомствону таматасы.

Андан сора ингири бардыр-ган Токъуланы Амина алагга республиканы, малкъар халкыны юсюнден хапар айтхан-ды, бурун заманладан келген ахшы адет-тёрелери бла да, юлгюле келтирип, шагъырейлен-диргенди.

Къонакылагга деп иги кесек заманнга дери Жаппулары Заира, Таукенланы Салим, «Ассапати» тепсеу кыауум да усталыкларыны кёрюткендиле, Къонакыла да, келгенде да арагга чыгып теп-сегендиле.

Ата журтлуларыбызга деп кыуаралган жай лагерьге арт беш жылны ичинде кепле келгендиле. Кызаакстандан тау-лу жашлагга бла кызылагга уа биринчи кере къонакбайлыккы этиледди. Бери келгенлени жыл санлары онбешден онсегизге дери жетеди. Ала лагерьде ту-руп турлук тыйюлдоле, Чегем

Шагъырейлениу

Бу кюнледе бизни республикагга Кызаакстан-дан ата журтлуларыбыз солургга келип турады-ла. Ала оноулан боладыла. Жашланы бла кызы-ланы биргелерине таматалыккы этип Хаджиму-Зарема келгенди.

Бизни къонакыларыбыз Кызаакстанны Халк-ларыны ассамблеясында кыарачайлыланы бла малкъарлыланы «Бирлик» жамауат биригуле-ринде «Минги тау» этнография тепсеу ансамбльни кыауумуна киргенледиле. Аланы бери келиуле-рин «Эльбрусид» жаш тёлю араны Нальчикде бёлюмо бла КъМР-ни Гражд-дан обществону институтлары бла байламлыккыла кыурау эмда миллетлени ишлери жаны бла управлениасы кыурагандыла.

Кызаакстандан - ата-бабаларыны жерлерине термиле

чучурлагга, Чирик кёлге, Бахсан ауузуна, башха жерлеге да барлыккыдыла. Жууккылары, белгили журтлуларыбыз бла ушак да этгенбиз.

ЁЗДЕНАНЫ Аминат: - Мен Алма-Ата шахарданма, 10-чу классха барлыккыма. Бери кел-генни мурагы - таза ана тилини эшитирге, тёрелерибизни, адетле-римизни юсюнден хапар алыргга, жашаган ата журтлуларыбыз бла тыйбширгеди. Биз бери кел-генни юч кюн болады, шахарыгъ-ызы бла танышханбыз, ол керти да бек ариуду, тазады.

Гергюкъланы Жамболат.

Куанчылы тыйбшиуден сора Кызаакстандан келген ата журтлуларыбыз бла ушак да этгенбиз.

ЁЗДЕНАНЫ Аминат: - Мен Алма-Ата шахарданма, 10-чу классха барлыккыма. Бери кел-генни мурагы - таза ана тилини эшитирге, тёрелерибизни, адетле-римизни юсюнден хапар алыргга, жашаган ата журтлуларыбыз бла тыйбширгеди. Биз бери кел-генни юч кюн болады, шахарыгъ-ызы бла танышханбыз, ол керти да бек ариуду, тазады.

БОТТАЛАНЫ Виолетта: - Шаха-

рыгъызыны бек жаратханма. Алма-Атада жашап, ата бабаларыбыз-ны жерине келирге сюйгенме. Бюгюн а малкъар тилден дерге да барганма. Биз аны артыккы иги билмейбиз, билриге уа сюе эдик. Дагъыда - адет- терелени.

ФЕНДИЛАНЫ Саид: - Алма-Атаданма. Нальчикге биринчи кере келгенме. Ата журтуму кёр-юрге, аны тарыхын, культуурасын билриге, жууккыларыбыз бла танышыргга сюе. Мен малкъар тилини артыккы аламан болмаса да билгенме. Артада, шахарны башха кыйырына кёлгенибизде, унутханма.

Бизде школда малкъар тилни окытмайдыла, кызаакча уа дер-слерибиз бардыла. Алма-Атада, мен билгенден, 500-ден аслам малкъарлы жашайды. Алай ала-ны да асламысы орусча, кызаакча сёлешеди.

БИТТИРЛАНЫ Магомед: -Экин-чи классха ёткюнчю Вольный Ауулда жашаганма. Анам, атам да малкъарча сёлешедиле, аны себепли мен да иги билеме тил-ни деп ёхтемленирге боллуккыма. Бери келмегенли арадан жети жыл озганды. Школну бошагъ-анымлай, бери кёлчириме. Атам, анам да сюедиле кыайтыргга.

ГАБАЛАНЫ Аскер: -Бери би-ринчи кере келгенме. Малкъар тилини ариулугуна ма мында тюр-шоннгенме. Аны себепли тауча сёлеширге юйренирге сюе. Аппам, ыннам да малкъар тилде айтхандыла, атам, анам а - угъай.

ЖАНГОРАЗЛАНЫ Тимур: -Манга 18 жыл болады, Алма-Ата шахарданма. Москвада универ-ситетде заочно окуйма. Огъары Малкъаргга, ата-бабаларым жашаган жерлеге барып кёрюрге, жууккыларыбыз бла тыйбширге, танышыргга сюе. Аланы бир-лери бла жолугуп, кафеде ол-турганбыз, кёл ушак этгенбиз.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

ПРОФЕССИОНАЛЛА

Усталыкларына халаллыкларыны бла кыайгырылулукларыны кыошуп

Жашаулары келген адамлагга болуш-луккы бек биринчи юйден, юйорден башланады. Ызы бла - кыуаралдан. Бизни республикада Геронтология ара ачылганды, андан бери уа онтёрт жыл болады, ары келип, саулуукларына бакъганланы саны жоккыду. Жаланда саулуукларына угъай, жанларына!

Бу араны стационар, амбулатория бёл-люмлери да бардыла. Специалистлени саны, кёл болмаса да, не торлю аруудан да табыладыла бакъганла.

Жарыккы палатада жатхан тишируула, бири бирини сёзон бёле, алагга кыарагъ-ан Думанова Фатима Хасанбиевнаны юсюнден хапарлайдыла. Бек ариу айта-дыла, сукълангырча. Нальчикде жашаган Аталикова Зоя бери биринчи кере кел-генни, тёрешкенд кыоабалмай турганын, мында уа, эркин жюрюялмаса да, кеси аллына атлап башлаганын тизип, санап, кыуанады.

Нагафоновна Валентина больницаны сюйегенин, бери да амалсыздан кызы кыаты болуп келтиргенин, энди уа, бу аламан адамланы кыайгырылуларын кёлгенин, кетериги келмей турганын айтады. Дагъыда дарманланы жакъсыз береди деп, сейир этип, жюрюгиден кыуанады.

Бизнича таматарах адам жагынлы болады. Врачыбызны, медсестраланы да жумушаккы тынгысызлыккылары бек хычыуун кёрюнеди. Мында ауруганнга битеу персонал бирча багъады. Бир арбагга жегилип барганча, алайды ишлери. Фатима Хасанбиевна уа, Былымда ёсгенди, тау аязкыккыга ушайды - хычыуун, сабыр, жумушаккы сёзлю, ийнанкылы, - дейди тыр-ныуауузчу Ахматланы Мариям.

Шалушканы Мудренова Жанна уа, жыл сайын бери келмесе, излеп турганын, врач-лагга, башха медперсоналгга да тансык болуучусун айттып, невролог Кертиланы За-линагга, массажист Улбашланы Магомтегге энчи ыразылыгын билдириди.

Тишируулары жарыгъан бетлерине кыарап, быланы барлыккылары насып берген сабийлерини, туудукларыны юс-леринден сагъыш этеме. Ала да кыуана болурла, аналары, ынналары иги, кыайгы-рылуу адамлагга тыйбеп, жашауы ыразы болганыларына. Аланы дунягга салган кыайынларыны, фахму юлшолерин ангылал, республикабызны таматалары, Урунуу, иш бла жалчылыккы эм социальны жаны бла кыоруула министрствону бу араны ачып, аны керегин тапдырып, абдан адамлагга этген себеплики багъасы жоккыду. Бютонда

биллай багъыу арала кёл жерде болмагъ-анларын эсге алсаккы.

Саулык не заманда да керекди адам-гга, жылларынг, жашау жоюнг аур болла башласала уа, бютонда бек изленеди. Геронтология араны баш врачы Хаджимуков Руслан Меджидовични юсюнден айтханда, аны ауруганлагга кыалай иги болганын, кыарт, жаш деп кыарамай, эрттениликде, кыол тутуп саламлашып, кабинетине алай киргенни белгилейдиле. Бахсанчы тишируу Люсена Бесланеева, аны арбазда хауагга чыккыган ауруганла бла алай жылы са-ламлашканын биринчи кере кёлгенинде, тёререкке-башха, тазалыккыга артыккы эс бурганын эслегенинде, сейир этгенин, чекис ыразы да болганын айтады.

Багъыу бёлюмню таматасы Гешева Фатима Владимировна хар ауруган-ны атын билгенин, кече-кюн демей (солуу кюнлеринде окыуна!), табылып, не торлю кыайгылары да кетерирге, тюзетирге кюрешгенин ауруганла улу ыразылыккы бла сагынадыла. «Мында менсинуу де-ген жоккыду, - дейди малкачы Карданова Амсират. - Бир торлю бир экилик тууса, олсагъат эки Фатима да, бирге оюм этип, тюзюн табып, алай бардырадыла ишни. Ючюнчю кере келеме бери. Бек иги адам-

ла ишлейдиле мында, ашлары-суулары да аламан. Сау болсунла».

Шериева Салимат а, ол Каменномост-данды, кыагытланы жарашдырган Аргонокова Маринадан, капельницаны уста салыучу Ксаналаны Салиматдан башлап УЗИ-де врач Малкъарланы Маринагга дери мында кыалай кыайгырылуу адамла ишлегенлери, аланы болушлуккылары бла, дауррус, кыагъасыз, улуу иш этилгенин, ала, дармандан сора да, ариу кыагылылары бла жан бакъганларын айтады.

Былай кыарасанг, хар ким жумушун эте-ди. Болсада адамла бла ишлегенде, бю-тонда ыннала бла, аппала бла, ишинге бир кесек жылны кыошсанг, тёререк жарыйды андан. «Ариу сёзде аурру жоккы», - дегендиле кёл сынауладан ётген ата-бабаларыбыз.

Бу жашаулары келген, аурру, кыарыусуз-луккы тынчайтмагъан адамла бир заманда жаш эдиле. Аланы кыайынлары, хунерле-ри, жумушаклыклары, кече билгенлери, бизни, сабийлерибизни аягъанлары, кыоруула-ганыларыны, игиликте юйретгенлери ёмюрде да биргезиге кыаллыккы байлыккы-ды. Аны ючюн, акыыл излеп, дайым алагга барганыбыз ючюн да таматаларыбызга борчлубуз.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Белгилеу

Элбрусну башында - генералыбызны сураты эмга темир жолчуланы байраклары

Валерийни, бек биринчиден, юлго алган адамы атасы Кьонакбий болганды. Ол озган урушда Совет Союзу Жигитине кьоргозюлюп, бийик саугасын миллети сюрюнюлю болганы ючюн алалмай кьалганды. Аны таукеллиги бла Валерий орта школну тауусханлай. Орджоникидзеде МВД-ны аскер командирле хазырлаган училищесин айырмалы бошаганды, андан ары Фрунзе атлы аскер академияда окуганды.

Ол Москвада, Астраханьда, Саратовда, Волгоградда, дагыда кеп жерледе кьулулк этгенди. Батальонну, полкну командири, дивизияны штабыны таматасы, Приволжск аскер округну командующисини экинчиси болуп турганды. Кьайда да аны ишине чурум тапхан чыкмаганды. Кьыралыбызны кеп жеринде анга тубегенле

10 августда, Россей темир жолларыны кезиулю бай-рамны атап, альпинистлени бир кьаууму Элбрусну кюнбатыш тьппесине, 5642 метр бийикликке чыкканды. Ала темир жолчуланы намысларына анда АО «РЖД-здоровье» деген корпоратив байракны орнатхандыла.

Аны бла бирге кьаячыла Европада бек бийик тауга Зокаланы Валерийни суратын да элтгенди. Аны да генерал тууганлы бу кюнледе 65 жыл болганына жоралгандыла.

бююг да атын ыразылыкь бла сагынадыла.

Кьыралына тюз кьулулк эттени ючюн ол "За боевые заслуги" майдал бла, дагыда кеп башха даражалы саугала бла саугаланганды. 1995 жылда аварияда жоюлганды. Бююгледе Зокаланы Валерий окугган 8-чи шол генералны атын жюрютеди. Бу акцияланы башламчысы АО «РЖД-здоровье» деген бириги-

уге кирген «Долина Нарзанов» санаторийни таматасы Зокаланы Мусаны жашы Теймуразды.

Ары чыгарыкь заманы алгьадан сайласала да, табиьгьат болумла экспедицияны ишин тыярга кьорешгенди. Болсада альпинист кьауум сыйлы жолун тохтатмай, умутуна жетгенди. «Таукел таудан аударур» деп, бурунгулула бош айтагандыла.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

КУЛЬТУРА

«Художникни кьол жылыуу, назик сезими, жюрек талпыныуу бла кьуралган чыгарма - олду искусство»

- Карина, табиьгьат санга берген чемерлик дуняяны тамашалыгьын, аламатыгьын энчи ачыкьлауу жолларына тошондореди. Тынчмыды аллай хунерни иеси болган?

-Титчелигимден окууна анам тегерегибиздеги ариулукуну ангыларгьа, багьаларгьа юйретгенлей турганды. Музыка театрда модельер болуп да урунганды. Сурат ишлерге талпынганымда, сьезю бла кьеллендирген да ол болганды. Нальчикде художестволу шолгьа алай бла тошгенме. Анда Владимир Ясновну кьолунда юйренгенме.

Билемисиз, жашауда кеси аллына жукь бола болмас, дергим келеди. Тогузунчу классда окугганымда, анам бла Санкт-Петербургда солургьа барган эдик. Айлана-жорой кетип, анда Илья Репин атлы Живопись, скульптура эм архитектура кьырал академиялы институтха келип кьалабыз. Аны ичине кирип, кьараган да этебиз. Алай жаратхан эдим ол кюн мен аны, айтып ангылатхан окууна кьыйынды. Артта кьадар бу вузга келтиргенди. Институтха кирирме белгили художникбиз Тьппеланы Хьзыр себеглик эттенин да айтырга сьоеме. Ол анда живопись бьлюмде окуй турганында Нальчикге келеди. Анга кьоргозтеме ишлерими. Алагьа кьарап неге эс буругьа, кьаллай халатларьмы тюзетирге тийишлисине дерди да ангылатады. Алай бла институтну архитектура факультетине кирип, архитектор-художник усталыкьны алганма.

- Яникюйда сабиллени сурат ишлерге юйретенинги да билебиз. Анда хар негиз да жетшемиди?

- Былайда элни музыка школуну директору Аналаны Зухурагьа ыспас этерге тийишлиди. Нек дегенде ол бу мекямны чеклеринде ачханды живописьден бьлюмино. Ары сегизжыллыкьладан башлап онбешжыллыкьлагьа дери жыйырма чакьлы сабий жюрюйдю. Кеслери да эки кьауумгьа юлешинедиле. Зухура Амурбиевна алагьа керекли нени да болдуру ючюн кьолундан келгенни аямайды.

- Не торлю сферада хунери болганы юйретичюле бютюн ачыкьлайдыла. Сени кьолунда окугганланы жетшимлерини юслеринден айталыкьмыса?

- Колледжде, школда да сабийлеге кесим билгенни кьоргозторге, ангылатыргьа онгум болганына кьууанама.

Моттайланы Карина КьМКьУ-ну дизайн колледжине живописьден, технологиядан дерсле береди. Ариулукуну сабийлигинден да кьорюрге, эслерге юйренген тиширүу жаш тьлюню да ол ызда барырын излейди. Биз анга тубеп, ишини, жашаугьа кез кьарамыны юсюнден ушакь этгенбиз.

Нек дегенде кьпдюле хунерлиле. Сурат ишлерге юйренгенле уа артта жашауда халалла боладыла, аланы культуралары да бирсиленен бийикди.

Сора колледжге окургьа кирип ючюн бу хунерни толусунлай билрге керекди деп экили болганла бардыла. Ол алай тьююлдю. Биз мында кесибиз юйретибиз аланы сурат ишлеуно техникасына.

Жетшимлени юслеринден айтхан заманда, колледжге кирип, окуучу билимини андан ары бардыргьа излей эсе, ол аман тьююлдю. Былайда Киштиканы Асяны (ол бусагьатда Пятигорскдады), Хуртуланы Азаматны (артда ювелирге да окугганды), Ахьбьекланы Анжеланы эм бирсилени сагыныргьа болюкьма. Айып этмегиз, эз кьызым Асият да бу колледжни тауусханды, дизайнерди.

Школдагычыкькланы сагынагьа а, июньда КьМР-ни сыйлы устазы Андрей Ткаченкону хурметине жораланган 8-чи регионла аралы кьоргоз-эришюде Газаланы Далхатны ючюнчю жер алгьаны хьчюун кьоронген эди. Былтыр да бу фестивалда сагынылган тукумдан Аида айырмалы болганды. Мында дагыда Чабдарланы Исмайылны, Газаланы Фатиманы хунерликлерин чертирге сьоеме.

- Педагогнуча, сурат ишлерге, кьоллары бла бир зат этерге талпынганланы ата-аналарына айтыр затыгьыз да болур?

- Билемисиз, ала кьбюсюнде сабийлери сурат ишлерге юйренсе, андан сора бир башха усталыкь алмай кьаллыкь сунадыла. Андан кьоркьургьа кереклейди. Сагь-

ыш этчигиз, кьуру компьютерни артында олтуруп турсаламы игиди да?

Биз школда, акварель, гуашь неда графика бла сурат ишлегенден сора да, кьол усталыкькланы торлюлерине да эс бурабыз. Сабиллени чемерликлерин ачаргьа керекди, ызы бла уа – айнытыргьа. Окуучу манга: «Аны эте билмейме», - десе, сьоймейме. Ала мен эшитирге излеген сьезле тьююлдюле. Хар нени да билип туумайды ким да. Жаланда талпынуу, итину керекдиле ансы. Ала болсала уа, адам юйренирикди неге да.

Сабийлени, муну неда аны этмей амалынг жокьду деп кьаты кьысаргьа жарамагыныча, жюреклери сьойген хунерден да тьыйган тюз тьююлдю. Ким биледи, ол жашчыкьладан бла кьызыкьладан тамбла белгили адамла эсер эселе уа?

- Искусствода ангылатыргьа кьыйын шарт – хар художникни эз кьылыгы, жашаугьа энчи кез кьарамы. Окуучуларыгьызы анга кьалай юйретесиз эм ала неге эс бурсала излейсиз?

- Вузда Валериан Волонсевични мастерскоюнда билим алганма. Ол эм алгьа академиялы школду. Анда тохташдырылган жорукьлагьа, мардалагьа кьере юйретедиле. Аланы билсенг, артта кесинги фантазиянгь эркин хайырланьргьа болсала. Мен да ишимде ол жолну сайлаганма.

Чыгармачылыкь бла кьорешген адам ачылып турган китап кибикди. Ол кесини жюрегинде болганыны тошюреду суратха. Сьез ючюн, аны бир кьайгысы бар эсе, ол тунукь тьюрюнлени излеп башлайды.

Кьууанчы, ахшы умуту болганыны чыгармалары уа кюн жарыкьдан толудула.

- Адабият - жашауну кьозгосюдю дей эселе, живопись а?

- Ол адамны ич дуняяны бегирек ачыкьлай болур. Суратха кьараган адам алгьа художник не дерге сьойгенни ангыламай кьоргозгьа да боллукьду.

- Сурат ишлеуде кьайсы ызыны, техниканы жаратаса?

- Поль Сезанны, Ван Гогну, Клод Монени чыгармачылыкьлары жууукьдула. Башха ач айтханда – импрессионизм. Пабло Пикассону кубизм техникасы да алааматды.

Шьендо художниклеге жангы зат кьурап, кьараучуну сейирин кьозгьаргьа тынч тьююлдю. Кьепле компьютерни хайырланып, бек омакь суратла ишлейдиле. Аланы жаратхана да бардыла. Бара баргьанда хар не да ол амал бла этиллики деп даулашадьыла.

Алай мен а ол техника бла кьурашдырылганланы бир жансыз затлача кьереме. Художник кьол жылыуун, назик сезимин, жюрек талпыныуун толусунлай берип ишленген суратла не заманда да чынты искусствого та саналыкьдыла. Аланы багьалаган, ангылаган кьараучу да болганлай турлукьду.

Архитектураны алып айтсагь а, мен Заха Хадидни проектлерин бек жаратама. Алагьа кьере ишленген мекямладан кез алалыкь тьююлесе. Сьез ючюн, ала НЛО-гьа, суу тамычыгьа да ушайдыла.

Бизде, жарсыугьа, бир затха тьозелсек, ол жол бла барып турургьа излейбиз. Жангы, кьезню кьууандыргьан архитектура уа кьалай хьчюунду. Торлениуле болганлыкьга, хата жокьду. Ала шахарланы бютюн айбатландыргьан этедиле деп сунама.

- Бош заманынгь уа кьалай оздуручуса?

- Аны саулай да туудукьчугьум Сафингьа жоралайма. Алыкьа эки жылчыгы толмагьанды. Болсада карандашланы, бирси сабий боюларны излегенлей турады. Кьолчуларны хунери болганын кьоргозтедиле. Аны себепли кьызычыгьа ол жолну ачаргьа, юйретиргеди мураматы. Аны сурат ишлеуден зауукьлыкь алгьанын кьорсем, умутум толур деп, ышаныуну хьчюун сезимине бьленеме.

МОКьАЛАНЫ Зухура .
Сурат ХОЛАЛАНЫ Марзиятныды.

СОРУУ

Не затны юсюнден жазаргъа керекди бюгюн жазычу?

Чыгармала кеп болсала да, окъуган адамла уа азыдыла, дейдиле. Бусагъатда ол болум жазычулары, издательлени да бирча кыйгы этдиреди. Не зат чырмайды окъургъа – иги китап жазылмагъанымы огъесе аны юсюнден айтылмагъанымы, билдирилмегеними? Бу соруулагъа окъучулары бир кыаууму былай жууап бери.

МАХИЙЛАНЫ Азиза, библиотечкачы:

- Адабият жашауну кюзюсюдгю, дейдиле. Бусагъат заманда бола турган ишлени юслеринден а аз жазылады. Ма, сёз ючюн, шахарны ортасында, ара библиотеканы жанында, аны бахчасындан юзюп, биреу юй ишлей турады. Ол сылтау бла элли жыл, андан да алгъа орнатылган тереклени кетереди. Анга аллай эркинлик нек берилгенди?

Жамауатны сёзюне киши нек тынгыламайды? Ол тюзюдгю, терсиди? Былай, адамлагъа, табийгъатха заран келтирген затланы юслеринден улуу жазычула да жазгандыла. Сёз ючюн, Чингиз Айтматов да. Аны сёзю ыспасыз болмаганды. Окъучуну мынга ушаган башха соруулары да кепдоло.

АТМЫРЗАЛАНЫ Магомед, режиссёр, жазычу:

- Бек биринчиден, кесинг билген затны юсюнден жазаргъа керексе. Сора артка квараргъа да. Халкыбызны сынауу уллуду. Нарт сёзлерибизге, айтууларыбызгъа, жомакълагъа, та-

урухлагъа, эски жырларыбызгъа эс бурчу – алада не къадар соруугъа жууап барды! Фольклор бизни классикабызды. Жазычу андан дерс алып, алай ишлесе, ишексиз, аны сюйюп окъурукъдула.

БОТТАЛАНЫ Рита, редактор:

- Кеп иги жазычуларыбыз бар эдиле. Сёз ючюн, Тёппеланы Алим бла Толгурланы Зейтун не уллу миллетни белгили романистерине да тенг этерчадыла. Жарсыугъа, ала кетгенли, адабиятыбыз иги да жарлы болганды.

Шауаланы Хасанны чыгармаларын жаратама. Ол алгын заманны, бюгонню жашауну да суратлайды. Халкыбызны тарых жолларыны юсюнден кеп болмай Текуланы Жамалны «Боракъа» романын сюйюп окъуунама. Муну юсюнден жазсын деб а кылай айтхын – жореклери кыйгы этдирген затны юсюнден айтыргъа керекдиле.

Марина МАЛАМУСОВА, библиотечкачы:

- Анга бирле эс бурурча, аны бирле окъурча, не китапны юсюнден да айтыргъа, билдирге тиийлиди. Бусагъатда, сейр этегизди, Марксны «Капиталын» излейдиле. Ол 1867 жылда басмаланганды, алай аны жангыча анылауу барады. Жамауатны кризис алгъанда, соруу кеп чыгъады. Иги китапла бардыла, аланы юслеринден аз айтылады неда сагъынлымла окъуна кылады ансы.

ЖАНГОРАЗЛАНЫ Лиза, КЪМР-ни сыйлы устазы:

- Сабийлигимден да соеоме окъургъа. Заман тапханымлай, эски китапларымы кыйтарып-кыйтарып ачама. Жазычулары ас-

ламысын кесим да таныгъаным ючюн болур, ауазларын да эшитеме чыгармаларындан.

Жангы затланы юслеринден айтханда уа, кепле кеслери чыгъарадыла жазгъанларын, бирле презентация кырадыла, башхалары тынгылап кыоядыла. Ол жангылыкъланы билген тынч туюлдо. Насыпха, газетибиз бир-бирлерин сагъынады. Авторгъа уа таукеллик сёз бек керекди. Адамны юсюнден хапарлагъан чыгарма сейир сунама неден да.

ТЮБЕЙЛАНЫ Светлана, Отарлары Керим атлы малъкър маданият араны таматасы:

- Бусагъат заманда тин байлыкъ азы. Хар таулу да миллет адетлерибизни, терелерибизни билирге борчлуду. Суратлау чыгармада аланы хайырлануу жазычууну ишин бай этеди. Жарсыугъа, кюнден-кюнге ала унутула барадыла. Жашау тюрленнгени бла бирге адетлерибизни игилерин андан да иги этерге итинирге, тышындан киргенлени уа элек бла сюзюп, алай алыргъа керекбиз.

САРБАШЛАНЫ Марзият, юй бийче:

- Ёмюрлюк китапла бардыла - Къуран, Библия бюгон бек сыйлыдыла. Ала жоюз, минг жылдан да окъулукъдула. Алада айтылмагъан зат жожду. Ол жорукълагъа келишип жашыйбызми биз юйде, ишде, кыйда да?

Ма аны юсюнден – адамны ич дунясы бюгон кылай торленнгенинден хапар айтыла жангы китапла. Ансы кепле тышында – гинжи, юйде – шинжи болуп жашайдыла. Сабийле ата-ананы сёзюне тынгыламайдыла, таматала кичилени аныламайдыла. Андан кеп палах чыгъады артда.

ТЁППЕЛАНЫ Мурат, жаш адам:

- Не башхалыгы барды, нени ачыкъласала да? Ишни башы - чыгарма кылай жарашдырылганды. Бир-бирде, жазычууну тили асыры аруудан, таннга чыгып кыласа, китапдан айырылалмай. Атам, анам да окъуйдула ана тилибизде, сюйген авторлары да бардыла.

Мен кесим а детективлени жаратама, жарсыугъа, бизде ала жождула. Алай бусагъатда республикада жашагъанланы жашаулары суратланса, ол бек сейир китап боллукъ сунама.

МУСУКАЛАНЫ Алина, студент:

- Кеп болмай Игорь Андреевни «Четвёртый тоннель» деген китабын окъугъанма. Кёлсюзлюк этип турган кезиуомде ол бек болушханды. Бизни жазычуларыбызны чыгармалары бла аз шагырейме, баям, жашауун медицина бла байламы этген студентни алай онгу да бола болмаз. Алай Кыйсыны, Казимни, Керимни бир кыауум назмуларын а кёлюмден айталлыкъма. Иги китапла бардыла, биз аланы юслеринден биле болмазбыз ансы.

ГАЗАЛАНЫ Хасан, жаш адам:

- Бусагъатда битеу жамауатны экиге бёлюп барган затла бардыла – кыллукъ, махтау, даража, ахча, кёлларыннан келген жуукъ-ахлу... Ала тюзлюкню, адамлыкълны, эркинликни кылай хорлагъанларыны юсюнден жазсына. Бек сюйюп окъурукъма.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат, хазырлагъанды.

Кёрмюч

Бирикген юйюрню фахмулу ишлери

Бу кюнледе Нальчикде Суратлау искусстволаны А.Ткаченко атлы музейнде Андрей Колкутинни бла аны юй бийчеси Айгюль Кадыралиеваны сурат кёрмючлери болганды. Биринчи Россейни белгиле художигиди. Аны чыгармачылыгыны кесини энчи хаты барды. Ишлеринде иконописьни, супрематизмни

Аны себепли уа кеп белгили жерледе да кёрмючлери терктерк кыралладыла.

Фахмулу инсанны Москвагъа, Санкт-Петербургда, тыш кыраллагъа жашаргъа, ишлерге да чакъыргъанлыкългъа. Нальчикден узакългъа кетерге сюймейди. Нек дегенде мында ишлерге, жангы чыгармала кыуаргъа

бла накъышла салган ишлери кёргюзтюлгендиле. Ариу тюрсюнлю чыгармалары залны кыабыргъаларын жасагъандыла. Алада болган жарыкълык битеу келген кыонакъланы кёллерин кётюрнгени да баямды.

Бир-бир ишлери уа оюн халда этилгендиле. «Модницасында» бюгонлюкде

ры бюсюрегенимден, бир сейир сагъышла эсеме келип, аланы чыгармаларымыда кёргюзтюрге итинип, муну бла тири кюрешип башлагъанма. Бир-бир ишлеримде уа баш ием Андрейни оюмлары эслендиле.

Мени акъылымда да жокъ эди талай жылдан кесиме деп башлагъан усталыгымы хайыры бла кёрмюч кыуараллыкългъа. Бюгон а отуз чакълы чыгармам кёргюзтюлгенди, - дейди Айгюль. - Мында битеу ишлеге кыуаргъанымда, эки хунерли инсаннны чыгармалары бир бирлери бла байламыкъл тыуханларына сейир этгенме, - дегенди КЪМР-ни культураминистри Мухадин Кумахов, кёрмючню ача.

Биз уа уа жыйылгъанлагъа Испанияда жашаган Мухадин Кишевни бла юй бийчеси Жаклин-Диана Мосну алгъыш телеграммаларын эшитдиргендиле.

Кёрмючге художниклени кызылары Шотландиядан бла Краснодардан окъуна келгендиле. Ала аталары, аналары да бирге кёрмюч кыуаргъанларына кыуанганларын жашырмагъандыла.

-Андрейни чыгармачылыгы, ишленген скульптуралары да терен магъланалыдыла. Бюгон Айгюль баш иеси кыуаргъан оюмланды кыумачха кётюрюп, аланы накъышлагъаны да тамашады. Ол искусствону чеги болмагъаныны шартыды. Андрей кесини ишлеринде «АК» деп жазычууду. Бюгон а «2АК»-ны кёрюрге онгубуз болганды, - деп ышарганды жазычу эм журналист Игорь Терехов.

Аны бла чекленмей, фахмулу юйюрню шёлхлары, келген кыонакълла да алгъышлап, гюлле бла саугъалагъандыла.

ТЕМУКУЛАНЫ Амина, Суратла авторнудула.

эм наивное искусствону шартлары бирден ачыкъланадыла.

Суратлары, агъач скульптуралары Россейде, тыш кыраллада да белгиле болуп, кеслерине кеп кесаматчыланы эслерин бурдургъандыла. Багъалыла болгъанлары ючюн а Третьяковский галереяда, Волгоградны суратлау галереясында, «Инкомбанк» бла «Столичный» банклада, Парижде Мишель Брошетена бла Эрик Гарини, Мюнхенде Дитера Рикертни энчи коллекцияларында сакъланадыла.

илхам келгенин, тынч болгъланы белгилейди.

Колкутин «Мазар», «Торговка петрушкой», «Дмитрий», «Андрей» деген суратларын да адамланы кюн сайын кёз алларында болуп, ала артыкъл эс бурмагъан затланы терен философияларын ачыкълагъанды. Агъачдан ишленген иконаларына уа бир кыуаргъаннглай окъуна кёзюнге сейир, жангы энчиликле урунадыла.

Айгюльню уа бу биринчи кёрмючюдү. Аны кёл

чексиз модагъа кыуарап жашагъанлары суратлагъанды. Жангы телефону, бохчасы да болган, бийиктабан чурукълла да кийип турган сурахайны кёрюп, бери келгенле ышармай кыймагъандыла.

- Мен кыара, мутхуз тюрсюнлени сюймегеним ишлеримде эсленеди. Гитче сабийиме кыуаргъан кезиуомде кюрешип тебирегенме бу усталыкъл бла. Биринчиден, заманымы бошуна ётдюрмейим деп башлагъан эдим. Алай бироздан бу ишге асы-

13 август — Физкультурникни күнү

Адамны эм уллу байлыгы — саулугу. Бу оюмну тюзлюгү аз да ишеклик туудурмайды. Аны саклауу кеп тюрлю амаллары бардыла. Алай алардан эм мағаналысы, хайырлысы да, баям, физкультурады. Анга шагатылыкка бизни ёмюрнү, бурун цивилизациялары да төрелерин келтирирге болуктуду.

Хар миллетни кесини энчи амалы болганды. Аланы барысын да бир жорук бириктиргенди — аруулагы хорлатмазга, хомух, эринчек болмазга, дайым кымылдарга, ишлерге. Анга уа, бек биринчи, физкультура юретеги.

Ол себепден Совет Союзуна ал жылларында окуяна властвала бу затлагы аслам эс бурган-

дыла. Физкультурникни кюнүн да аны ючюн тохташдырган-дыла. Бир кезиуде халкыны саулугун чыныкдырыу ишле кылай эсе да унутулуп кылаган эдиле. Арт жыллада уа спорт, халкыны саулугун саклау бла байламлы проблемала биягы кеслерин эсертгендиле.

Энди адамланы физкультура бла кюреширге келлендирча мадарла этиледиле. Арбазда тренажерла салынадыла, чабыу жолла ишленедиле, спорт комплексе ачыладыла.

Школлада уа сабийлени юретиу не халдады? Аны юсюнден Долинскде 8-чи номерли школда физкультуродан устаз Бёюланы Хаждаутну жашы Альберт бла ушакъ этгенбиз.

«Саулугузузуну сакларга итине эсегиз, жаяу кёбюрөк жүрюзүз, сууга жүзүзүз»

- Альберт, бек алга школугузу юсюнден айткан эди, хапарлагы кёре, аны тарыхы байды.

- Мен кесим да аны бошаган эдим. Бююнлюкде анда Хасаниядан, Акъ-Суудан, Нальчикден да сабийле окуйдула. Ол эски школду, уруш заманда аны мекямында госпиталь болуп турганды, жаралылары бакгандыла. Кеси да санаторийле тийрелеринде орналыды. Чечен кампания болган заманда андан кеп сабий мында билим алып кетгендиле. Бусагътада бери республикадан тышында, кызауат барган Сириядан бла Украинадан кепле жүрүйдюле.

- Физкультурадан устазла кёбюсюнде школга спортдан келедиле. Сени бери жолунг а кылай болганды?

- Жаш заманымда грек-рим тутушу бла кюрешип турганым. Тренерим Тикаланы Махти (Аллах жаннетли этсин) кеси заманында СССР-ни чемпиону болганды. Алай бу жаны бла артык бийик кёрюмдюлеге жеталмаганым. Болсада спортну сүйгөнөм, школну бошалганлай, Къабарты-Малкъар кырал университетни спорт факультетине киргенем. Диплом алып, бир-эки жылдан сора школга устаз болуп кайтханым. Сабийлени юретенги бийыл ючюнчю жыл болады.

Бизге физкультурадан дерслени Мечиланы Хаким бергенди. Ол бизни бла иги кюрешгенди, баскетбол ойнарга юретенди. Биз артадан андан профессионал школланы келечилери бла эрише, саугъа жерлеге да чыгъа турганды. Бусагътада уа Хасанияны «Жулдуз» командасыны санында футбол ойнайм. Нальчикчи чемпионатында биринчи дивизиондабыз, алчы жерни алып турабыз. Жараулары тренерле Шунгарланы Хусей бла Ажоланы Ахмет этдиредиле.

- Спортну сүйгөн — ол бирди, сабийле бла ишлеген башады. Кыыйымды гитчелени юретенген?

- Хар ишни да кыйыны, тынчы да барды. Сабийле бла ишлеген бек сейирди. Хар бала бла бир тил таба билирге керекди. Уллу, гитче болсун, кимге да бир затны зор бла этдирген тюз туюлду. Аны ючюн сабий физкультураны кереклисин, игилигин анылап, аны бла кюреширге сюерча этерге тийишлиди.

- Окуучуланы жыл санларына кёре юретиуно амаллары башха болурла?

- Алгга гитчечиклени юретенге, бусагътада уа 5-11-чи класлагы жүрюгендени. Жыл санына кёре уа, керти да, башхалыкыла бардыла. Гитчеле хар нени терк алып кёядыла, ала бла бек сейирди: упражнениялары, нени да зор бла этдирер кереклиси жокъду, жангыз да кыарулары тюз жанына иерге керекди. Абаданракыла уа бир кесек эринчегирекдиле, алагы бир аз кыатырак болурга тийишлиди.

- Хар сабийни кыаруу, саулугу бирча туюлду. Алагы марданы салганда ол затлагы кыараймысыз?

- Хау. Орталык саулугу болган сабийлеге деп энчи мардала жарашдырылгандыла. Алай арууган неча бир-бир упражнениялары этерге кючю жетмеген бла башха тюрлю ишлейбиз. Аллай болумлада багыу физкультура хайырланадыла. Бизде да баш жорук — хата келтирмезгеги.

- Сириядан, Украинадан да сабийле бардыла дедиг. Ала мындагы жашчыкыла, кызычыкыла бла келишаламыдыла? Ол кыйын жерледен келип, бизде бир аз эс жылмамыдыла?

- Мен эслегенден, кимге да огурулу кёзден кыарасанг, аны кёлю жарыйды. Сора кесине негер тапса, ойнап башлайды, кыйгыларын унутат. Юйлерине тансык бола да болурла, алай мында жангы шухлары бла ойнап-кюлюп айланадыла.

- Сабийлени юслеринден айтханда, кесими гитче заманым эсиме келеди. Биз, арбазда ойнап, атааналарыбыз юге кючден жия эдиле. Шёндю уа, кыарайма да, балала компьютерлеге, планшетлеге жабышып, таматала жангы орамгыла тартып да чыгаралмайдыла. Техника айныу — игиди, алай ол инсанни сабийлигин алып кёяды, деп келеди кёлюме.

- Алайды, бизни заманыбызда бу кыада зат жокъ эди, кеси кесибизни кечиндире эдик, тюрлю-тюрлю оюнла кыуары. Бусагътада уа школда окуяна ала телефонладан айырылмайдыла. Заманга кёре ала акылырак да болурла, алай Интернетде кеп керексиз информация да барды. Болсада гитчеле,

физиология энчиликлерине кёре, кымылдарга, ойнарга да сюедиле.

- Кеп жерледе ата-анала балаларын физкультура, музыка, рисование, труд дегенча предметлеге иймеге окуяна сюедиле. Сизде алайла бармыдыла, сора алай этиу тюзмюдю?

- Бизни школда аллай зат барды деп эшитмегенме. Алай былай предметле неге керекдиге дегенле уа хау, тубейдиле. Физкультураны юсюнден энчи айтханда, аны ийыкыга экини орунуна юч кере бардырырга дейдиле. Школчула төрт-беш дерсни бир халда олтурганлай турадыла, ол а артык иги туюлду. Физкультура уа алагы санларын кымылдатырга, нерва системаларын тынчайтырга болушурукду. Аны бек биринчи борчу — сабийлени саулукларын сакларгады.

Дагыда экинчи жылдан ГТОну (Урунурга эм кюрууларга хазырма) нормативлерин борчу халда бердирге ою барды. Аны мураты, бек алгга, физкультура эм спорт бла кюреширге келлендирюдю. Бу проект жашауда аны башлаганла умут этгенча толтурулса, бек иги болукду. Аны алтын майдалга берген окуучулагы уа ала вузга киргенде балла кюшулукдула. Ол саулай халкыны да саулугун игилендирге себеплик этерикди.

- Альберт, ушагыбызны ахырында сабийлеге, абаданлагы да юретирик затыгыз болур.

- Хар инсан да кыйсы жыл санда да саулугун саклар ючюн, кюннге эки сагътаны санларын кымылдагырга, ишлетирге керекди. Жаяу да жүрюсүн, физкультурадан дерследе болган упражнениялары этсин, жюзсюн. Бусагътада кылайды: адам ишден арып келди, жатды, жуклады. Алай кюннге, бир да болмаса, эрттенликке жарым сагъат гимнастикага табыллыкды.

Упражненияла кыаны жүрюгенни игилендиредиле эмда адамны чархын уятып, ишчи кюннге хазырлайдыла. Алай бир затны унутурга жарамайды: аланы этиу сизге кычуун кёрюнорге керекди, аланы мардадан оздуруп, битеу кыаруугузуу кворатып, арып этгенден хайыр боллук туюлду.

Ушакыны КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфий бардырганды.

Саугъалау

Майдал ючюн — МИЛЛИОН

Олимпиаданы чемпионаларын саугъалау бурун заманда да төре болганды. Аланы толугу ёрүмлерине мермерден эсертмеле ишленгендиле, жумушлары хаксыз жалчытылынгандыла, театрлада эм иги жерле берилгендиле.

Олимпиаданы жангы тарыхында жетишимли спортчулагы ахча берирге эркин этилгенди. Алай XX ёмюрнү 80-чи жылларындан сора алагы хорламлары ючюн ахча саугъалау башлагандыла, андан бери аны ёлчечи тохтаусуз ёсе барганды. Алай а Халкыла аралы олимпиада комитет алагы жукъ төлемейди. Саугъаланы миллет олимпиада комитетле юлешедиле. Кеп спортчулагы уа ол ахча жашауларын толусунлай тюрлендирге болушады.

Риода эм уллу ахча саугъаланы Азербайджандан спортчулагы берирге айтхандыла. Алада бир алтын майдалы багъасы 510 минг долларды. Алай, Кытай бла тенгешдиргенде, ол алай кеп да туюлду. Ала 2008 жылда кеслеринде бардырылган Олимпиадаларында хорлаганлагы бирер миллион доллар бла саугъаларга айтхан эдиле. Сингапур а 2012 жылда аны ёлчечин 800 минг долларга жетдиргенди. Алай бу эки кырал арта саугъаларыны ёлчечин 50 минг долларга дери тошюрюп кыйган эдиле.

Болсада арта, Азербайджанга, кыйтайкы. Аны призёрлары да бир жанында кыалык туюлдуле. «Кюмюш» ючюн ала — 255 минг доллар, «доммак» ючюн а 130 минг доллар алыкыдыла. Кёбюсюнде призёрлагы эм уллу премиялары 70 процентин берючюдоле.

Чомартлыгы бла экинчи жерде Къазахстан барады. Мында «алтын» ючюн атлетлеге 200-250 минг доллар берирге белгиленди. Аны юсюне юч отулу фатарладан да ахчыла кюшулукдула. Тайланды бла Филиппинылени Къазахстандан бийигирекде болурга онлары бар эди — ала жигитлерине 314 бла 240 мингшер доллар берирге хазырдыла. Алай ала бу ахчаны аз-аздан 20 жылны ичинде төлерге дейдиле. Ол а саугъаны стипендияга ушатып кыялды.

Аладан сора тизмеде Латвия барады. Ол чемпионларына 190 мингшер доллар хазырлаганды. Баям, бу кырал чемпион атлетлеге бек термилип турады: латвиячыла тарыхларында жангыз да эки кере алагандыла «алтынны». Италия бла Узбекистан да спортчуларындан ахчаларын аймадыла: ала 180 эм 150 мингшер доллар саугъаларыкыдыла.

Украина да аладан артык узакъ кетмегенди. Мында кыгътанла 125 мингшер долларга бай боллукдула. Сора хорлаганла бла призёрла кыйтырырга жарамазлык потеряга кыатышырыкыдыла, анда чёпге уа фатарла бла машинала салыныдыла.

Росейли спортчулары юслеринден айтханда, премияла Лондонну заманында кыалгандыла. Биринчи жер ючюн — 4 миллион сом, экинчи ючюн — 2,7 миллион эм ючюнчю жер ючюн — 1,7 миллион. Алай бу ахчаны долларга кёчюргенде, экономика сылтаула бла ол, алгъада, кеп боллук туюлду. «Алтынны» багъасы жангыз да 60 минг долларды.

Кеп жылланы тюрленмеген саугъа уа, баям, АБШ-дады. 1984 жылдан бери хорлаганлагы мында 25 минг доллар төленди. Ол, башхала бла тенгешдиргенде, кеп да туюлду. Сёз ючюн, айтхылык Майкл Фелпс 22 алтын майдалы ючюн битеу да 500 минг доллар алганды, аладан иги кесек ахчаны налог халда кырал казнага ётдиргенди. Аны сылтау уа америкалы законлагы кёре олимпиада премияла тыш кыраллада тошюрюлген фыйдага саналганындады. Анга 39-процентлик налог салынады.

Алай барысындан да аз америкалы чемпионла аладыла деге да жарарык туюлду. Немисилеге онсегиз минг доллар берилип кылады, Бразилияда уа — онбир минг доллар. Алай кризис ючюн ол да анда уллу ахчага саналады. Великобритания, Швеция эмда Хорватия уа хорламлы спортчуларына шай да бермейдиле.

Илья СОБОЛЕВ.
«Российская газета».

Федерал газетле бизни республикабизны юсюнден

Тыш кыраллыланы Минги таугъа сейирлери тохтамай ёседи

Быйыл Къабарты-Малкъарны тау жерлерине солургъа болмагъанча кёп адам келгенди – жылны алпындан бери анда жууукъ эм узакъ тыш кыралладан 247 турист къауум заманларын ётдюргендиле, аланы санында 1600-ден аслам адам бар эди. Битеу дуниядан тыш кыраллы туристле солургъа Кавказ таулары сайлагъандыла. Аланы араларында профессионал альпинистле бек аздыла, кёбюсю керекли сынамлары неда хазырлыкълары болмагъан жолоучуладыла.

МЧС-ни эсеплерине кёре, бююнлюкде КъМР-де 94 турист къауум турады (900-ден аслам адам), аладан 27-си тыш кыраллыладыла (227 адам). Аланы ичлеринде Американы Бирлешген Штатларында, Англиядан, Белоруссиядан, Украинадан, Юг Кореядан, Жангы Зеландиядан, Италиядан, Польшадан, Эстониядан, Къытайдан, Германиядан, Франциядан бла Малайзиядан къонакълар бардыла. Аланы бери тартхан а Европаны эм бийик тауу Элбрусду.

«Мир»-«Гара-Баши» жангы канат жол ачылыгъандан сора туристлени саны бютюн кёбейгенди. Ол адамланы 3847 бийикликке кётюредди. Анда уа къар къачан да эримей турады. Алай бла курортха жылны къайсы кезиунде да келирча болгъанды.

Республиканы турист агентстволарыны бирини башчысы, сынамлы альпинист Андрей Леонтьев айтханга кёре, аны фирмасы Минги таугъа ёрлеуле бла кюрешеди, кеси да кёбюсюнде тыш кыраллы туристле бла ишлейди. Ол билдиргенча, быйыл мында солугъанланы саны былтырдан бек азындан он процентке кёбейгенди:

- Ол ахчаны курсу бла да байламды. Нек дегенде Минги таугъа кётюролююно багъасы бир эки-юч жыл мындан алгъа болгъанындан, долларла бла тергегенде, учуракъды. Аны бла бирге Индиядан бла Къытайдан туристлени саны бютюн бек ёсгенди. Кесибизни кыралдан жолоучула да бери эки кереге кёп келедиле.

Минги таугъа сегизкюнлюк турну багъасы, орта эсеп бла санагъанда, 48-50 мингди. Анга Минводлагъа бла арта жол хакъ, жашау жерле, ашазыкъ бла жалчытыу киредиле (туугъан шахарындан самолёт бла келгени ючюн адам энчи телейди). Ратракла ючюн энчи тёлерге керек боллукъду, аланы багъалары бир мингге жетеди. Башха компания уа тёрткюнлюк блиц-турланы 26 мингге сатады.

Ростуризмде да сомну доллардан учуз болгъаны тыш кыраллы туристлеге бери келирге аслам он бергенин айтадыла. Шёндю да Къытайдан, Юг-Восток Азиядан бла Жууукъ Востокдан мында солугъанланы саны кёпден-кёп бола барады.

Бу ёсюмню сылтаун Андрей Леонтьев дагъыда «Семь вершин» деген халкъла аралы программа жашауда жетишмиле бардырылгъанында кёредди, арт заманда анга сейир уллу болгъанды. «Клуб семь вершин» - дунияны битеу кесеклеринде эм бийик таулагъа ёрлеген альпинистлени биригуилериди: Азияда – Эверестге, Юг Америкада – Аконкагуагъа, Север Америкада – Мак-Кинлиге, Африкада – Килиманджарогъа, Европада – Минги таугъа, Антарктидада – Винсонну бийиклигине, Австралиада – Карстензни пирамидасына неда Костюшкону бийиклигине. Бу проектти кырагъа деген оюм 1981 жылда этилген эди, бусагъатда анга таулагъа ёрлерге сойгенле, ала уа он мингге бла саналадыла, киредиле.

Бек башы уа - ёрлеуле эм тынч, стандарт маршрутла бла бардырыладыла. Ала бла таулагъа миниг, клубну членине саналгъанлары уа альпинизмде уллу сынамлары, хазырлыкълары да болмагъан адамланы кёл этдиреди.

- Минги таугъа бир-бирле беш минг метр бийикликке ратраклада да чыгъадыла, жууукъ заманда ала ары вертолётлада келип тюшерикдиле, - деп ышарады Андрей.

Алай бла турагентстволаны бла таулада тидлени, ала бла бирге уа МЧС-чилени да ишлеринде бусагъатда къыстау кезилериди. Тийишлисича хазырланмагъан кёп адамла таулагъа алланылдыла. Ала кёбюсюнде къарыуларына тюз багъа бичмейдиле эм тынч жол да къоркъуулу болургъа боллукъун англамайдыла.

Мында бир минутну ичинде ариу тийип тургъан кюнню боран алышындырыучу, хауаны жыллыгы уа он градусха олсагъатлай тошоучюдо. Бийикликке терк алышынганлары, кюнню ультрафиолетини башха жерледен кёллюго, хауаны башхалыгъы гипоксиягъа (тау ауруу) келтиредиле: адам солуун алапмай тохтаиди, тап атпаялмайды, эси ауады.

Арт бийиклада къутхарыучула Элбрусда таулада болучу ауруу тийген кёп туристлеге болушлукъгъа чыкъгъандыла. Алгъаракълада аланы Швециядан бла Венгриядан альпинистле чакъыргъандыла. Бу кюнледе уа тауу тёппесине жете тургъанда Санкт-Петербурдан турист ёлгенди, аны жюреги бу ауурлукъну кётюралмай къалгъанды.

Башда айтханыбызча, тыш кыралладан жолоучула да Минги таууна башына чыгъар-

гъа сюедиле. Алай ала да муратларына хар заманда да жеталмайдыла. Сёз ючюн, Германиядан 71-жыллыкъ киши ёрлей турганлай саулугъуна чып тошгенди, аны вертолёт бла Кахианини бийиклигинде тапхандыла. Япониядан 66-жыллыкъ ачыгъан жолоучу да Бызынгы ауузда къутхаргъандыла.

-Туристлеге деп Нальчикде аэропортда, автовокзаллада, темир жол станциялада иги кёрюнген жерледе турист къауумланы МЧС-ни къутхарыучу бёлюмлеринде эсепте салыну юсюнден рекомендациялары бла информация сангала бардыла. Андан тышында, уллу сёлешуочюле бла алагъа билдириле этебиз, - дегенди МЧС-ни Къабарты-Малкъарда Баш управлениасыны пресс-службасыны башчысы Кантемир Беров.

Элбрус району жолларында эм адамла аслам солугъан жерледе онбир информация къанга орнатылыпды, алада турист къауумланы эсепге борчул халда салыргъа чакъырыула бардыла, МЧС-ни къутхарыучу бёлюмлерини контактлары жазылыпдыла. Туристле эм кёп сайлагъан маршрутлада уа къутхарыучула дежурствола да бардырадыла.

Елена БРЕЖИЦКАЯ.
«Российская газета».

ФОЛЬКЛОР ХАЗНАБЫЗДАН

Ёмюрлеге бойсунмагъан насийхат сёзле

Туугъан жер

Иги элде кенгеш болур,
Аман элде сермеш болур.

Жер ташсыз болмаз,
Эл башсыз болмаз.

Кесим деген кёп болса,
Элни насыбы кзурур.

Киши хакъын татма,
Ата журтуну сатма.
Мал тойган жерин унутмаз,
Эр туугъан жерин унутмаз.

Олий - элден тамата,
Эл - олийден тамата.

Тойган жерден туугъан жер ахшы.
Халкъ адамы - халкъ къайгылы,
Къырал адамы - мал къайгылы.
Халкъны боюну базыкъды,
Аны бла кюрешген жазыкъды.

Халкъны жырын жырласанг,
Халкъ да эжиюун этер.
Шам шахардан туугъан элинг игиди.

Эл бла кёрген къыйынлыкъ тынч кёрюнор.

Эл бузулуп башласа,
Ит иесин танымас.
Эл телисиз болмаз,
Агъач бёрюсюз болмаз.
Эл тюкюрге, кёл болур.

Элде адам къалмаса, ит тахтагъа минер.

Элге тели деген - кеси тели,
Эл тели деген - керти тели.
Халкъ налаты баш жармаз,
Жармаса да - онгурмаз.

Чомартлыкъ бла къызгъанчылыкъ

Аллахны саугасы - нюр,
Шайтанны - кюбюр.

Ахча кьорар, бет къалыр.

Ахшы адам кёргенин айтыр,
Аман адам бергенин айтыр.

Бермеген кьол - алмаз.

Бермезни иши битмез,
Къазаны отдан тюшмез.

Бир шайын да жоймаз,
Ашамай да къоймаз.

Къюлу ачыккы - жолу ачыкъ.

Къызгъанч адам, факъырачыгъа сом берсе,
Кеси кесин шыйх сунар.

«Ма» дегени билмесенг,
«Бер» дегени билмезсе.

Чомартны жаны - тёрде,
Жутну жаны - кюбюрде.

Сабырлыкъ, тёзюмлюк

Акъырын барсанг - узакъ барырса,
Женгил барсанг - жолда къа-

лырса.

Акъырын суу кёпюрлени бузар.

Арсарлы сагыш этгинчи,
Арсарсыз ишин битдирир.
Ауур аякъ тап басар,
Женгил аякъ бокъ басар.

Ашыкъган суу тенгизге жетмез,
Ашыкъмагъан да узакъгъа кетмез.

Бир тёзген - сабыр,
Эки тёзген - къоркъакъ,
Юч тёзген - топуракъ.
Ёлмеген квул алтын аякъ бла суу ичер.

Жюз ёнчеле да, бир кес.

Кёпге тёзген азгъа да тёзёр.

Къаманы къыны сакълар,
Сабырны тыны сакълар.

Сабыр тюрю сары алтын.

Сабыр чыдар, сабырсыз жияр.

Сел отда аш тынгылы бирер.

Соргъанны айыбы жокъду.

Сорулган иш сёгюлмез.

Сынап тёзген - башха,
Сынып тёзген - башха.

Сютден аузу кюйген сууну юф-гюрюп урталр.

Тепмез тепсе, жер тебер.

Тёзгенге жабылган эшик ачылыр.

Тёзген темир юзер.

Тюрлю-тюрлю болумланы юслеринден
Адамдан уялгынын кесингден уул.

Адамлагъа кюлюучю болсанг,
Кесинг кюлкюлю болурса.

Айтмаз жерде ауузунгу тый,
Узалмаз жерде кюлунгу тый.

Алма терекеде кертме болмаз.

Аллынгда мюлкюн - кёкде булут.

Аман хапарны айтыучу болма!

Анда, мында бол, балдражюзде юйде бол.

Ариу - кёзге, акъыл - жюрекге.

Ат - мингенникиди,
Тон - кийгенникиди,
Ёгюз - жекгенникиди.

Атны къамичи бла урма да,
зынтхы бла ур.

Атынг ахшы болса, къамичи керекмейди.

Ауар хунагъа таянма.

Ауузунг толу къан болса да,
душманны аллында тюкюрме.

Ачы сёзге татлы жууап излеме.

Бал тутхан бармагъын жалар.

Бир аты кючюнден минг ату суичер.

Бир ит кёрюп юре эди,
Эки ит эшитип юре эди.

Бичакъ къынын кесмез.

Будай жетесе, оракъ багъалы болур.

Жалган жолну сибирме,
Башсыз ишге тирилме.

Жашлыкъгында жашлыкъ этмеген
Къартлыкъгында башчылыкъ этмез.

Жерге аралган жангылыр,
Кёкге аралган жыгъылыр.

Зарны тереги кёгермез,
Кёгерсе да, кёгет бермез.

Иймандан айырсанг да, айран-дал айырма.

Кёзюнг ауруса, кюлунгу тый,
Къарынын ауруса, ауузунгу тый.

Кёпюр ишлеген кеси ётер,
Уру къазган кеси кетер.

Метеке кеси къабындан жийиргенгенлей.

Тас болган бичакъны сабы алтын.

Эрттен жауун узакъ болмаз,
Эрттен къонакъ къонакъ болмаз.

Эт - этге, шорпа - бетге.

Сокъур сойген - кёз жарыкъ.

Татлы тилли къозу эки ананы эмер.

Адам улуну апамат кесегі

Жер жүзюню бек ариу бачама бийчелери

МЕКСИКА:
сериялада ойнап аты айтылган Анхелика Ривера

Ол Энрике Пеньяга эрге баргыны да танышыулу эди. Көп сериалада, ол санда «Просто Марияда» бла «Хозяйкада» ойнаганды. Бир кезиуде ол фильмле росейли телевизордан да кетмеучо эдиле.

Аны кый, «Дикая роза» Вероника Кастроуна кырындашына да барганды. Көп кызычылары аны продюсер бла юйюрюн сакьялапмагандыла. 2010 жылда уа Анхелика ол заманда Мехико штаты губернатору болуп турган Энрикеге барады. Эки жылдан а Пенья Мексиканы президентине сайланганды, Анхелика уа – кыралны бек ариу биринчи бийчеси болганды (шөндө анга 47 жылды).

ИОРДАНИЯ:
омак Рания

Иорданияны королева Ранияны аты көп зат бла айтылады. Анга дагыда бири кышулупду- ол планетада бек омак кийинген бийчеге саналады. Абдалла Экинчини 45-жыллык юй бийчеси кыруу ариулугу бла угъай, быстыр сайлай билгени бла да айтылганды. 2003 жылда окыуна Hello! журнал аны дуняда бек омак тишируулары тизмесинде биринчи жерге салганды. Андан бери ол ариу кийине билген бийчелени бла белгили адамлары рейтингинден кетмейди.

Сени жашау нөгөринг санга кертчи эсе, не ишингде да билеклик эте эсе, кёллендире эсе, сени бла бир тилли эсе – ол, сёзсюз, бек аламатды. Алагъа уа ариулугу да кышуула, насыбынг тутханга сана да кый. Улуу политика болган жерде тишируу аламатлыгы бош адамлары бла айыруучулары жюреклерине жолну бек тынч ызлайды.

БУТАН:
«Сарыуекле бийчеси» Джецун Пема

Ол дуняда бек жаш королевага саналады. Джецун 1990 жылда лётчикни юйюрюнде тууганды. Аны баш иеси, Бутанны королу Джигме Кхесар да жер жүзюнде бек жаш патчахна саналады (анга 36 жыл болады). Аны бла кызыны ахлулары танышдыргандыла – анасы патчах юйюрге жууук жетеди. Бутанда уа анга Сарыуекле бийчеси деп атагандыла.

ИСПАНИЯ:
телеведущая Летисия

Мадриди телевиденисында берилуени бардыруучу Летисия Ортис Испанияны католик тёрөлөрүн көп кере бузганды. Ол бий тукумдан болмай турганлай, королеваны тахтасына олтурурга кыралны итингенди. Ола принц Филиппге тубегинчи болган ишти. Анга дери Летисия литературадан устазга да барырга жетшигенди.

Ала неках этдирмегенлери себепли, журналист тишируу принцге барырына килиса чырмау этмегенди. Летисияны бла Филиппни тойлары 2004 жылда Мадриди кафедрал соборунда болганды. 2014 жылда король Хуан Карлос тахтасындан кетип, жашын салдырганды. Летисия уа алай бла королева болганды. Анга 43 жыл толганлыкыга, ол, алгында, кыска тёбен жанла кийип айланады, аны бла тегерекдегилерин сейирге калдырып.

СИРИЯ:
«Къумланы гюлю» Асма аль-Асад

Асма Лондонда тууганды, Королевский колледжи бошаганды, компьютер технологияла эмда француз литература жаны бла эки диплом алганды. Арта аны эри болган жаш бла тубешениндан сора Нью-Йоркда уллу банка ишинден арсарсыз кетип, аны тарых ата журтуна кечгенди. Асма бла Башир бирге жашаганды 16 жыл болады, юч сабийлери да бардыла. Ариулугу ючюн Асадны юй бийчесине Къумланы гюлю деп атагандыла.

ФРАНЦИЯ:
топ-модель Карла Бруни

Хау, энди ол Францияны биринчи бийчеси туюлду. Алай биз аны эсгермей кыюярга болмаганбыз: 90-чы жылда топ-модель, тюз да Мелания Трампча, суратчылары алларында этин ачарга бир да уялмаганды. Журналлары ал бетлерин жасаганлай турганды. Аны баш иеси Никола Саркози а президент кылулукка кыайтырга хаппа-хазырма деп, анда-санда айта туруучуду. Ким биледи, алай болуп да кылып.

Наталья ТУБОЛЬЦЕВА.
«Комсомольская правда»

Ыйыктыкта гароскон 12 августдан 17 августха дери

КЪОЧХАР. Жюрек кыйыныгызыны, чамланганыгызыны ичги бла угъай, терлегинчи ишлегенигиз бла тунчукдургуз. Аракы бла саулуугузузу сиз угъай, душманларыгыз тас этсинле.

ТАНА. Сау ыйыкны ичинде сейрлик тубешуле, хычуун жумушла сакъялдыла сизни. Жаланда бир кыоркыу барды – кесекле жугарга боллукдула. Аладан ауруган адамла бла тубешмеге, сёлешмеге кюрешигиз.

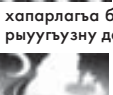
ЭГИЗЛЕ. Исси затдан керилуугуз. Сёз кыруу кыайнар сууну, исси азыкны юсонден угъай, иччи жылытхан ичгилени, дауурлу кезиулене, кыуагалы тишируулары, махтанчакъ кишилени юслеринден да барады.

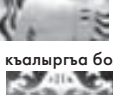
АЙЫРЫЧАБАКЪ. Эрттеден жыйылп турган кёлкылды сизни ангыламаулык жюрегигизни аурутурга, ачытырга боллукду, солууугуз тыйылп кыйналырга да тюшер. Жулдузла анга быллай амалны кёрюзтедиле: суйген шөүлеларыгыз бла бирге табийгатха чыгып, бар кыйгыгызыны да унутурга.

АСЛАН. Жашау болумугуз кючкыруу берип, эрттеден бери да арт болжалга салынып турган жумушларыгызыны толтурурга кылуугуздан келликди. Бек башы – керексиз хапарлага бла сагышлагга заманыгызыны, кырууугузу да кыоратмагыз.

КЫЫЗ. Аш орунну безине сакъ болуугуз. Кыюшлу соусланы, кыатыкланы, кыуурулган ашарыкылары, ичгилени бир жанына тюртюгюз. Алай этсегиз, безигиз кыозгалмай кыалырга боллукду.

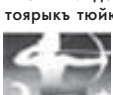
БАЗМАН. Жулдузла ёз жашауугузузу кылга алырыгызыны излейдиле. Акыл жыарга керекди. Хар кимге кёз атханыгызыны кыюугуз. Кыш кыруар, юйор кыйгыз этер заманыгыз болганды.

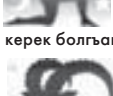
АКЪЫРАП. Жулдузла кечге дери ишлегенигизни, артада да телевизордан кече белине дери айырымлай турганыгызыны огурамайдыла. Кылкый да уана турганыгыз бла жукудан тоярык туюлсюз. Алай бла кыаруугузу кыайтаралмазсыз.

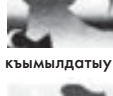
МАРАУЧУ. Жулдузла сизге эсгертедиле: эринчеклигиз сизге игилик келтирме. Ала адам улуну ол осал кылыгыны хорлар ючюн не этерге керек болганыны сиз кесигиз да бек устна билгенигизге ишексиздиле.

ТЕКЕМОЮЛЕ. Ингирде хауада айланаргами неда аны спортзалда ётдюрюргеми тебирегенсиз? Бек сакъ болуугуз. Алай а саныгызыны кымылдатуу мадралдан арта турмагыз.

СУУКЪУЙ. Эрттенликде базманга суюлгиз, деп буюрадыла жулдузла. Анда кёргенигизни жаратмай эсегиз, аурулугузу тап халга келтирууно кылга алыгыз.

ЧАБАКЪЛА. Кыаруугуз таркыйып, кёлюгюз туюш кыалмаз ючюн, отпуск алыгыз, болмай кыалса уа, бир ненча кунне солурга кетигиз. Алай этсегиз, алгыныгы тириликте кыайтыр сизге.

Учредитель: Кыабарты-Малкыар Республиканы Парламенти бла Правительствосу

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ЖАНГОРАЗЛАНЫ Нажабат (баш редактору орунбасары)
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш редактору орунбасары)
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь)
МОКЪЛАНЫ Зухура (культура бёлюмю таматасы)
ТИКАЛАНЫ Фатима (жамауат-политика бёлюмю таматасы)

ТЕЛЕФОНЛА:
Редактору приёмный - 42-63-01. Баш редактору орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламы информацийны эркиндиклерин кыоруула жаны бла Кыабарты-Малкыар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июньда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмага КъМР-ни Басма эмда асламы коммуникация жаны бла кырал комитетини компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Тетраграф" ООО-ну типографиясында басмаланганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспек, 33

Номерге графике кёре 19.00 сагытта кыол салынады. 20.00 сагытта кыол салынганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫЪ БАРГАНЫЛА:
Мокъаланы Зухура - дежурный редактор;
Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретары орунбасары;
Зезаланы Лида - (1, 2, 3, 4-чю бетле);
Гезяланы Валентина - (5, 6, 7, 8-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 2100 экз. Заказ №1213
Багыасы 15 сомду

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5
электронный почтасы: elbor_50@mail.ru